

“ТУНГАЛАГ ТАМИР” РОМАНЫ ХЯТАД ОРЧУУЛГЫН АЛДААНД
ХИЙСЭН СУДАЛГАА

Б.Нэргүйжаргал⁶⁹, Gegan Zhula⁷⁰

摘 要

蒙汉翻译研究对于汉蒙文化的交流和经济往来，有着重要的意义，并且已经产生重大的影响。蒙汉翻译研究主要是从蒙汉两个不同民族、不同国家之间的文学、文化交流或不同的社会大背景下，着重研究如何进行言语交流，并探索两种语言间的异同及其相互翻译的办法和手段。接受不同民族、不同国家文学，文化的同时，也会受到一定的影响。也就是说，要打破相互之间的语言隔膜，就必须对两种语言的异同有一个深刻的认识，而翻译在这些方面可以起到首屈一指的作用。蒙翻汉译理论在指导翻译工作方面有着重要的意义。一个翻译行为的结果必然能打通两种语言的隔膜，因为翻译的过程，就是对两种语言所承载的文化及其社会的背景，进行理解、消化和交流、接收、传播的过程，其间必然要进行必要的考察和分析。

Түлхүүр үг: “Тунгалаг тамир” роман, орчуулгын харьцуулсан судалгаа, орчуулга

Удиртгал

Орчуулга гэдэг нь урт удаан түүхийн явцад нэг хэлнээс нөгөө хэл рүү хөрвүүлэн бүтээх хүний бүтээлч үйл ажиллагаа юм. Хүмүүс төрөл бүрийн хэлээр харилцаж эхэлснээс хойш орчуулга буй болсон гэж үздэг. Орчин үеийн дэлхийн даяаршлаас үүдэн орчуулгын практик ч мөн хөгжиж байна. Олон төрлийн орчуулгын бүтээлүүд ар араасаа тасралтгүй цувран гарч хүн төрөлхтний хөгжилд онцгой хувь нэмэр оруулж байна. Орчуулга нь нэг хэлээр илэрхийлсэн үзэл суртлын агуулга бүхий урлагийн хэв маягийг нөгөө хэл рүү зөв оновчтой хөрвүүлэн буулгах бүтээлч үйл ажиллагаа юм.

Хэл шинжлэл, утга зохиолын үүднээс авч үзэхэд орчуулга нь ямар ч улс ямар ч үндэстний хооронд утга зохиолын харилцааны гүүр болж өгдөг. Энэ гүүрийн хоёр үзүүр нь хоёр өөр хэл, хоёр ондоо соёлыг холбож байдаг. Энэ гүүргүйгээр хүмүүс бие биеэ ойлгож харилцаж чадахгүйгээр барахгүй өөр хоорондын соёлын болон техник, технологийн гайхамшигийг түгээж, сурталчилж чадахгүй болно. Орчуулга байхгүйгээр өнөөгийн ертөнц мөн өнөөгийн амьдрал ч байхгүй болно гэж хэлж болно.

Орчуулгын талаар нэрт зохиолчид, судлаач шүүмжлэгчдийн хэлсэн үгнээс эш татвал А.С.Пушкин: «Орчуулагч нь “гэгээрлийн хөтөч” юм», Гёте: «Орчуулга нь дэлхий дахины хамгийн чухал, нэр төртэй үйл хэргийн нэг бөгөөд цаашид ч хэвээр байх болно», М.Горький: «уран зохиолын орчуулга нь ард түмнүүдийн хооронд нь хурдан сайн танилцуулдаг»⁷¹ гэсэн байдаг.

Уран зохиолын орчуулга гэдэг нь орчуулгын нэг төрөл зүйл бөгөөд орчуулгын болон уран

⁶⁹ Ph.D, МУИС, ШУС, ХУС-ийн Ази судлалын тэнхим

⁷⁰ МУИС, ШУС, ХУС-ийн “Гадаад хэлний орчуулга”-хөтөлбөрийн магистрант

⁷¹ Орчуулах эрдэм II “ЭШХ” илтгэл, өгүүллийн эмхэтгэл Улаанбаатар, 2010, 16-р тал

зохиолын онцлог шинжийг бүхнийг багтаадаг. Орчуулга нь үнэн зөв, бүрэн төгс, яруу тод, оновчтой байдлыг чухалчилна. Өөрөөр хэлбэл, аль болох эх зохиолтой ойртохыг шаарддаг. Уран зохиол нь харин хэлний уян хатан, уянгалаг яруу үг хэллэгийг шаарддаг бөгөөд уншигчдад гоо сайхныг мэдрүүлэхийн тулд янз бүрийн найруулгын аргуудыг зөв зохистой харьцаанд ашигладаг. Гэхдээ хоёр хэл хоорондын соёлын ялгаатайгаас байдлаас үүдэн хэлний хэлзүйн бүтэц болон гоо зүйн сэтгэлгээний онцлогоор бас ялгардаг. Энэ нь утга зохиолын бүтээлийг орчуулахад хүндрэл учруулдаг. Уран зохиолын орчуулгын бүтээл нь бидэнд бусад өөр үндэстэний зан заншил, соёлыг ойлгон судлахад орлуулшгүй ач холбогдолтой. Мөн үүнээс гадна уран зохиолын бүтээлийг орчуулан дэлхийн өнцөг булан бүрт түгээн дэлгэрүүлэн хүмүүсийн сэтгэхүй болон сэтгэлгээнд нөлөөлж, соёл дамнан амьдрах боломжийг олгон дэлхийн аль ч үндэс угсаатны сэтгэлзүйн ялгаатай орон зайг багасгаж болох олон талын ач холбогдолтой.

Монголын их зохиолч Ч.Лодойдамбын “Тунгалаг Тамир” роман нь монголын орчин үеийн уран зохиолын түүхэн дэх алдартай бүтээлүүдийн нэг юм. Эл зохиол нь ХХ зууны эхэн үеийн монгол орны түүхэн ахуй байдал ба гол баатрын хайр дурлал, өшөө хорслыг Тамирын голд зураглан буулгасан бүтээл юм. Малаа хариулж, махаа идэх монгол хүний аж амьдрал айраг архиа дээдэлж, зочид гийчдээ хүндэлдэг монгол хүний зочломтгой зан, хэт цахиураа агсан, монгол эр хүний сүр жавхаа, шүр сувдаа зүүж гоёж чимэх, сааль саваа эргэцүүлдэг монгол бүсгүйн гоёмсог дүрүүд нь монгол үндэстний дүр төрх, аж амьдралын онцлог билээ. Тус роман зохиолын баатруудаа орчин тойрны дүрүүдээр дүрслэн амилуулжээ. Энэ бүтээл нь монгол хэл, уран зохиол, үндэстний түүхийн судалгааны чухал ач холбогдолтой юм.

1984 онд Өвөр монголын ардын хэвлэлийн хороо “Тунгалаг Тамир”-ын дэд дэвтрийн хятад орчуулгыг анх хэвлэн түгээсэн байна. Тэр нь одоо хүртэл цорын ганц хятад орчуулгын дэвтр болох юм. Орчуулагч Вэнь Жунхө энэ орчуулгын бүтээлдээ түүний хүчин чармайлтаа хэрхэн зарцуулсныг эх зохиолын гүн гүнзгий утга санааг хэрхэн шударга үнэнээр нь амилуулан орчуулсныг бид харж болно. Гэхдээ зохиолын орчуулгыг унших явцад, ялангуяа эхний бүлэгт хүн, газар усны нэрийг дураараа орчуулах, үгийн утгыг буруу ойлгож орчуулах, өгүүлбэрийг махчлан орчуулах, зүйр цэцэн үгийг буруу хэрэглэх зэрэг зуу орчим алдаа байх юм.

Кирилл монгол дэвтрийн 41-р талд “Булган уулын оройгоор гарч ирсэн...” гэдгийн “Булган” нь Архангайд байдаг уулын нэр, дуудлагаар нь “布拉干”, эсвэл, “布拉根” гэвэл зүйтэй. Гэхдээ орчуулагч үүнийг “宝格达” (богд хан уул) гэж хоёр уулын нэрийг буруу орчуулан уншигчдад буруу ташаа ойлголт өгсөн.

Үг нь өгүүлбэр бүрдүүлдэг үндсэн нэгж билээ. Үг бүрийн утгыг зөв ойлгох нь тухайн бүтээлийг зөв орчуулах үндэс болдог. Энэ нь орчуулагчийн хэлний талаар сайн мэдлэгтэй байх ёстой бөгөөд орчуулж буй гадаад хэлнийхээ утга учрыг бүрэн ойлгохыг шаарддаг. “Тунгалаг тамир” романы хятад орчуулга нь үгийн утгыг буруу ойлгосноос үүдэн орчуулгын олон алдааг гаргасан байна. Жишээлбэл: кирилл монгол дэвтрийн 12-р талд: “Удалгүй гурван цагаачин гүн нойрондоо цохигдон унтжээ” Үүний орчуулга нь “没过多久,这三颗纯真善良的心儿,便沉沉地进入了梦乡” [8] буюу “Удалгүй гурван цэвэр сайхан сэтгэлтэй хүн гүн нойрондоо оров” гэсэн утгаар буруу орчуулав. “Цагаачин ” гэдэг нь “тэнүүчлэгч, цагаач” гэсэн утгатай. Үүнийг “цэвэр, сайхан сэтгэл” болгон орчуулах нь зохисгүй юм. Буруу орчуулгын учир орчуулагч өөр нэг “цагаан” гэдэг үгтэй андуурсан нь дамжиггүй. “Цагаан” гэх үгийн үндсэн утга нь “цагаан өнгө”, дэлгэрэнгүй утга нь “сайхан сэтгэл”, энэ нь “цагаачин” гэсэн үгийн үндсэн цагаантай тун төстэй боловч үгийн утгын хувьд огт өөр асуудал юм.

Бас нэгэн жишээ дурдвал кирилл монгол дэвтрийн 19-р талд: “Өлзий гуай сайн сууж байгаарай. Би эргэж байна” үүнийг “乌力吉老人, 您不必怕,我气糊涂了!” [38] “Өлзий гуай, айх хэрэггүй, би уурандаа эргүүтсэн байна” гэж утгыг буруу орчуулан гаргасан байна. Уг нь тус

зохиолд энэ үг нь Цахиур Төмөр нь Пүрэв тайжийг сүрдүүлж, Өлзий өвгөнийг тайвшруулахаар хэлсэн юм. Зохиолын урд хойтох өгүүлбэрийн утгатай нь холбовол “сайн сууж байгаарай” гэдгийг “请放心” буюу “Та сэтгэл тайван сууж байгаарай” гэж орчуулбал зохино. “Эргэж байна” гэдэг нь орчуулагч “толгой эргэж ухаан бодол самуурах” гэсэн утгаар орчуулсан байна. Уг нь зохиолыг үндэслэвэл “我会再来的” “Би буцаж ирнээ, эргэж уулзъя” гэж орчуулах нь зүйтэй юм.

Кирилл монгол дэвтрийн 28-р талд: “Чийгтэй сэрүүн салхи үлээн өндөр улиасны навч үл мэдэг шажигнан байв” гэдгийг “潮湿的风吹拂着, 高高的芦苇的叶子仿佛在表示“不晓得”似的, 连连地摇晃着” [58] (Чийглэг салхи үлээж, өндөр зэгсний навч “мэдэхгүй” гэж байгаа юм шиг найгаж байв) гэж орчуулжээ. Энд “улиас” модыг “зэгс”-ээр орчуулсан бөгөөд “үл мэдэг” гэснийг “мэдэхгүй” гэж орчуулсан байна. “Үл мэдэг” нь зөөлөн намуухан утгатай. Орчуулагч “үл мэдэх”-тэй андуурсан бололтой. “高高的白杨树叶随凉风轻轻摇曳, 沙沙作响” (Өндөр улиасны навчис сэрүүн салхинд шажигнан зөөлөн найгана) гэж орчуулвал зөв болох юм. Эдгээр алдаанууд нь орчуулагч орчуулгын явцад хянамгай хандсангүйг харуулж байна

Уран зохиолын орчуулга хийхэд заавал уг зохиолын баатруудын орших орчин тойрон, нийгмийн байдал, гадаад, дотоод сэтгэлийн хөдөлгөөнийг бүхнийг сайтар нарийвчлан ойлгох хэрэгтэй. Кирилл монгол дэвтрийн 4-р талд “... хир хөлсөнд нэвтэрч урагдсан дээлээ есөн өнгийн юмаар нөхсөн” гэж Эрдэнийн өмссөн хувцас, түүний байр байдлыг дүрслэн үзүүлсэн хэсгийг орчуулахдаа “补着五颜六色的补丁” [3] (олон өнгө солонгорсон нөхөөс) гэсэн байна. Энэ хэлц үгийн утга нь таашаал үг, гоёмсог сайхан гэсэн утгыг илэрхийлдэг. Эрдэнэ бол далан нөхөөстэй дээлтэй ядуу харц, түүнийг олон өнгө солонгорсон нөхөөстэй сайхан дээлтэй гэж орчуулах нь ойлгомжгүй, “千补百纳” (мянган нөхөөс түмэн зүйдэл) гэвэл зохино.

Монгол хэлнээ уран зохиолд янз бүрийн хэлц үгийг өргөн хэрэглэдэг. Эдгээр үг хэллэг, өгүүлбэрийн хувьд зүгээр л дан ганц утгыг чухалчлан орчуулж болохгүй. Харин жинхэнэ утгыг ойлгосны дараа орчуулгын зохих аргыг сонгох хэрэгтэй. Жишээлбэл: кирилл монгол дэвтрийн 7-р талд: “Одоо яадаг билээ, хүний газар гүний нутагт гахай явган хаачих билээ?” хэмээн Долгор уйлахад нулимс хацрыг нь даган урсав”. Орчуулагч үүнийг орчуулахдаа “这可怎么办啊? 背井离乡,在人家洛公旗境内像猪一样步行,可向哪儿走啊?” [9]. Энэ өгүүлбэрийн “хүний газар гүний нутаг” нь зүйр цэцэн үг юм. Энэ нь “өөр газар гэрээсээ холдох”-той дүйцэх бөгөөд үүнийг тусад нь ойлгох боломжгүй. Үүнийг орчуулагч ойлгосон байх “гүний нутаг”-ийг тусад нь дурдсан бөгөөд “洛公旗境内” гэж орчуулсан байна. “Гахай явган” үсэгчилбэл “猪走”. Харин монголд гахай яаж явдгийг хүмүүс нэг их анзаардаггүйн адил хятадаар “拍马屁” энэ үгийн жинхэнэ утга нь “морны хондлойг ташуурдах”-тай ямар ч холбоогүй юм. Тиймээс иймэрхүү хэлц үгсийг орчуулахдаа шууд утгаар орчуулах нь хүний наргиа болох нь дамжиггүй юм. “Гахай явган” нь монгол сэтгэлгээнд явах унаа хөсөггүй болох, явган явахаас өөр аргагүйд хүрч байгаадаа санаа зовж байгаа байдлыг илэрхийлж байна. Зохиолчийн энэ өгүүлбэрийн талаарх шинэчилсэн дүгнэлт нь “这可怎么办啊? 这里人生地不熟的, 又失去了代步的马儿,咱们可向哪儿走啊?” (Одоо яадаг билээ, таних мэдэхгүй газар унаа хөсгөө алдаад хаачих билээ?) гэж орчуулах нь зүйтэй.

Монгол, хятад хэлний бүтэц, тогтолцооны хувьд харилцан адилгүй бөгөөд хятад хэлний үг, үгсийн дэс дарааллын байрлал солигдвол өгүүлбэрийн утга нь огт өөр утгатай болдог. Монгол хэлний өгүүлбэрийн гишүүдийн дараалал чөлөөтэй сэлгэж, байрлал солиход утга хувирахгүй. Иймээс монгол, хятад хэлний бичгийн хэлний хэм хэмжээ, найруулгын тал дээр утгыг хэрхэн яаж илэрхийлэн гаргахад анхаарал хандуулан үгийн утгыг үхмэлээр орчуулж болохгүй юм. Жишээ нь, 110-р талд “Энэ үед зүүн талын майхнаас хоол хийж байсан Галсан гарч ирэхэд, орос угтан

очи́ж гарыг нь атган.....”, Харгалзах орчуулга нь “这时,从左边的帐篷里走出来做饭的嘎拉桑,那个俄国人迎上前去,握住了他的手” [84]. “从左边的帐篷里走出来做饭的嘎拉桑” (Зүүн талын майхнаас гарч ирсэн хоол хийж байгаа Галсан) Энэ хэлбэрийн илэрхийлэл нь хятад хэлээр илэрхийлэхэд зөрчилтэй байна. Хэрэв үгийн дарааллыг жаахан сэлгэн авч үзвэл “忙着做饭的嘎拉桑从左边的帐篷里走了出来” (хоол хийж байгаа Галсан зүүн талын майхнаас гарч ирэв) гэж соливол хятад хэлнээ нийцэн орчуулгын хэл хэллэг илүү урсам ойлгомжтой, уян яруу утгатай болох юм. Уран зохиолын орчуулгын эх зохиолыг зөв оновчтой, уянгалаг ойлгомжтойгоор илэрхийлэхийг урьтал болгохоос гадна орчуулах хэлний үг хэллэгийн утгазүй талаас хэрхэн нийцэж байгааг бас анхаарах хэрэгтэй.

Дүгнэлт

Орчуулагч тухайн орчуулгаараа хятад уншигчдад Монголын өвөрмөц зан заншил, соёлын онцлог болон тухайн орчуулгын хэл хэллэг уянгалаг уян яруу ойлгомжтой байх, ялангуяа үгийн утгын орчуулга найруулгын тал дээр эндүү ташаа ойлгон орчуулснаас нэлээд орчуулгын алдааг гаргасан байна. “Тунгалаг Тамир” гэх энэхүү алдартай роман нь Хятад орны уншигчдын дунд өргөнөөр түгэн дэлгэрч олны хүртээл болж уншигчдад хараахан бүрэн төгс хүрч чадаагүй нь харамсалтай хэдий ч энэхүү орчуулга нь хятад хэлнээ орчуулсан анхны орчуулгын хувилбар бөгөөд бидний орчуулгын судалгааны гол судлагдахуун болж байна.

Номзүй

1. Д.Дашдаваа. Орчуулгын зарим асуудал УБ.1977
2. Д.Дашдаваа. Уран зохиолын орчуулгын тухай УБ.1988
3. Ч.Жаргалсайхан. Д.Нацагдоржийн зохиол бүтээл орос хэл дээр УБ.20
4. Ч.Лодойдамба. “Тунгалаг тамир” УБ. 2005
5. Ч. Лодойдамба. “Тунгалаг тамир” Өвөр монголын ардын хэвлэлийн хороо.1971
6. 温中和译. “清澈的塔米尔河”.内蒙古人民出版社.1985
7. Зоригт. “Орчуулгын товч”. Үндэстний хэвлэлийн хороо.1988.7
8. Гэрэнчимэг. “Хятадыг монголчлох тайламж” Өвөр монгол .2011
9. “Орчуулах эрдэм II” ЭШӨ эмхтгэл. МУИС-ийн хэвлэх үйлдвэр. 2010.6